

FELSEFE-BİLİM'DEN BİYOFELSEFEYE: CANLI(LIK) ARAŞTIRMASINA DAİR BİR BİLDİRGE

Mustafa Yavuz*

FROM PHILOSOPHY-SCIENCE TO BIOPHILOSOPHY:
A DECLARATION ON THE STUDY OF LIFE AND THE LIVING BEING(S)

ÖZ

Biyoloji, –en basit tanımı ile– canlıları inceleyen bir tabiat bilimidir. Biyoloji Felsefesi ise, başta ‘canlılık’ ve ‘evrim’ gibi konular olmak üzere, biyoloji bilimi kapsamında üretilmiş ve üretilmekte olan bilimsel bilgiyi türlü süzgeçlerden geçiren kavramsal analiz, sentez ve çıkarımlar bütünüdür. Bu çalışmada, geçtiğimiz yıl kaybettiğimiz ünlü felsefeci Teoman Duralı’nın *felsefe-bilim* görüşünün günümüz biyolojisi ve biyoloji felsefesi açısından önemine değinilecektir. Bu yapılırken öncelikle biyoloji felsefesi ile bilim felsefesi arasındaki tarihi ilişki ortaya konulacaktır. Ardından biyoloji felsefesinin kuşatım alanlarından bahisle gerek salt biyoloji bilimi, gerek biyoloji tarihi alanı ile ilişkisi gösterilecektir. Akabinde Duralı’nın *felsefe-bilim* görüşü, anlam, sebep ve sonuç ilişkileri bakımından irdelenecek, böylelikle O’nun hem Türkçe biyoloji felsefesi literatürüne katkısı gösterilecek hem de düşünsel konumuna işaret edilecektir. Sonuç bölümünde, niçin ‘*felsefe için biyoloji*’ biliminin ve niçin ‘*biyoloji için felsefe*’nin önemli olduklarına işaretlerle, ‘*felsefe*’ ve ‘*biyoloji*’ adlı ayrı fakat yan yana akan iki nehri ilgilendiren ve birbirine bağlayan *biyofelsefe* teriminin kullanımından bahsedilecektir. Nihayet sıralı on maddeden oluşan bir teklifler bildirgesi sunulacaktır.

Anahtar Kelimeler: biyoloji felsefesi, biyoloji tarihi, Teoman Duralı, felsefe-bilim, biyofelsefe, canlılık

* Doç. Dr., İstanbul Medeniyet Üniversitesi Edebiyat Fakültesi Bilim Tarihi Bölümü, e-mail: mustafa.yavuz@medeniyet.edu.tr, ORCID: 0000-0002-7797-8459. Yazı Türü: Araştırma Makalesi. Yazı geliş tarihi: 29.11.2022; kabul tarihi: 04.01.2023.

ABSTRACT

Biology –in its simplest definition– is a natural science that studies the living things. Philosophy of Biology, on the other hand, is the whole of conceptual analysis, synthesis and deductions that filters the scientific information being produced by biology, especially those of ‘life’ and ‘evolution’. In this study, the importance of the *philosophy-science* view of the famous philosopher Teoman Duralı, who passed away a year ago, will be mentioned in terms of contemporary biology and philosophy of biology. In doing this, first of all, the historical relationship between the philosophy of biology and the philosophy of science will be revealed. Then having in consideration of the scope of the philosophy of biology, its relationship to the pure biology and to the history of biology will be mentioned. Then, Duralı’s *philosophy-science* view will be examined in terms of meaning and cause-effect relationships, thus both his contribution to the philosophy of biology literature in Turkish and his position will be pointed out. In conclusion, the use of the term *biophilosophy*, which concerns and connects two separate-but-adjoint flowing rivers ‘the philosophy’ and ‘the biology’, will be mentioned by pointing out why ‘biology for philosophy’ and why ‘philosophy for biology’ are important reciprocally. Finally, a declaration consisting a list of ten proposed items will be put forth.

Keywords: philosophy of biology, history of biology, Teoman Duralı, philosophy-science, biophilosophy, vitality

*

Giriş

Biyoloji en kısa ve genel tanımına göre, *tüm canlıları inceleyen* bir tabiat bilimidir. Bir biyolog, belirli yöntem ve ilkelerle canlıları incelerken elbette canlıların içinde bulunduğu zaman ve mekânı dikkate alır. Ancak, tanımı gereği biyoloji bilimine konu olan canlı(lar), evrenin herhangi bir yerinde, herhangi bir zamanında *yaşamış*, *yaşıyor* ya da *yaşayacak* olabilir. Dolayısıyla zamansallık (Yun. χρόνος) bakımından felsefeden –daha doğrusu tabiat felsefesinden– en son ayrılan bilimlerden biri sayılsa da, konu alanı bakımından (Yun. θέμα) en eski bilimlerden biridir. Biyoloji, ileri teknolojinin de gelişmesiyle, yirminci yüzyılın gözde bilimlerinden biri haline gelmiştir. *Biyoloji* teriminin Jean Baptiste Lamarck tarafından 1802 yılında yazılan *Hydrogéologie* isimli eserde ilk müstakil kullanımını bulduğu iddia edilebilir.¹ Bunun öncesinde geriye doğru gidildiğinde sırasıyla Gottfried Reinhold Treviranus 1802’de, Karl Friedrich Burdach 1800’de ve Thomas Beddoes 1799’da biyoloji kelimesini

¹ Jean Baptiste Pierre Antoine de Monet Chevalier de Lamarck, *Hydrogéologie*, Paris: 1802, s. 8, 188.

terim olarak kullanırlar.² Oysa bundan daha önce bu terim Michael Christoph Hanov³ tarafından bir kitap kapağında kullanılmıştır: “*Philosophiae naturalis sive physicae: continens geologia, biologia, phytologia generalis et dendrologia*”.⁴ Kelimenin Avrupa dillerinde ilk kullanımı on sekizinci asrın ilk yarısına kadar götürülmektedir. Carolus Linnaeus, meşhur eseri *Bibliotheca botanica*’da bitkilerin yaşam döngüsünü anlatırken *biyoloji* terimini kullanmıştır.⁵ Biyolojinin müstakil bir bilim haline gelmesi ise –yaygın kanaate göre– Charles Darwin’in *Türlerin Kökenine Dair* adlı eseri ile 1859 yılında başlatılmaktadır. Oysa esas itibarı ile bu bilimin kökleri –şimdilik en azından– Aristoteles’e kadar uzatılabilir. Hatta ilk cümlede işaret ettiğimiz gibi yeryüzünde zihnî bir *varolanın* bakışını canlılara doğrultup canlılığı düşündüğü ilk ana kadar biyoloji düşüncesinin perspektifi genişletilebilir. O yüzden, modern öncesi bilimsel gayretleri ve çalışmaları kapsayan bir dil ve terminoloji ile hâsılı hem felsefenin hem de bilimin kastedildiği *felsefe-bilim* gibi bir terimle yola çıkmak, görüş açısını artıracaktır. Durahı’nın (ve bazı öğrencilerinin) sıklıkla kullandığı felsefe-bilim terimi, Aristoteles örneğinde bir biyoloji bilimi varlığını sorgulamada da işlevseldir. Nitekim Simondon’a göre Aristoteles’te *biyoloji bilimi* vardır. Zira Aristoteles, özellikle hayvanlar üzerinde son derece yerinde gözlemler ve sıklıkla da kabul edilebilir çıkarımlar yaparak büyük varsayımını yani *theoriasını* inşa eder. Simondon, bunun bir işlevler kuramı olduğunu belirtir, *tüm canlı türlerinin aynı tarzda yaşadıkları fikrine* dayanan bir kuram.⁶

Canlıları, daha doğrusu bizim Türkçede *canlı* adını verdiğimiz *organizmal süreçleri* inceleyen bir bilim dalı olan biyoloji; *şimdideki, geçmişteki ve gelecekteki* de dâhil olmak üzere topyekûn tüm canlıları çalışıyor olmakla diğer her türlü bilimden de tamamen ayrılır. Diğer bir deyişle, *biyoloji ölümle mukayyet canlıları çalışır*, yani ölebilmek imkânına sahip varolanları. Bu yüzden biyolojik bir araştırma ya da deney düzeneğinde mevzu edilen canlının ölüp yitmesi, çalışmayı akamete uğratabilir. Bu durum, eksilen sarf malzemenin yerine yenisini koymakla çözülebilecek bir sorun olmadığından, *canlı ile ve canlı üzerinde* çalışmak birbirinden çok farklı riskler taşıdığından, biyoloji biliminin *nevi şahsına münhasır bir bilim* olduğunu –ontolojik açıdan– iddia edebiliriz. Aslında tam da bu hususla ilgili olarak Ernst Mayr, *Biyoloji Benzersiz Kılan Nedir?* adını verdiği eserinde biyoloji biliminin biricik, benzersiz (İng. *unique*) karakter sergilediğini bu yüzden biyolojik düşüncenin (İng. *biological thought*) farklı bir bakış gerektiğini iddia etmiştir.⁷

² Gottfried Reinhold Treviranus, *Biologie, oder Philosophie der lebenden Natur*, Göttingen: Johan Friedrich Röwer, 1802.

³ Michael Christoph Hanov, *Philosophiae naturalis sive physicae dogmaticae: tomus III, continens geologiam, biologiam, phytologiam*, Halle: Renger, 1766.

⁴ Robert J. Richards, *The Romantic Conception of Life*, The University of Chicago Press, 2002, s. 4.

⁵ Carolus Linnaeus, *Bibliotheca botanica*, Munich: Fritsch, 1736, s. 148.

⁶ Gilbert Simondon, *Hayvan ve İnsan Üzerine İki Ders*, çev. Emre Sünter, İstanbul: Norgunk Yayıncılık, 2019, s. 39.

⁷ Ernst Mayr, *Biyolojiyi Benzersiz Kılan Nedir?*, çev. Mustafa Yavuz, İstanbul: Küre Yayınları, 2022.

Antik Doğa felsefesinin biyoloji üzerinde iki bin yıl süren hâkimiyeti yeniçağın doğa bilimi araştırmalarının zayıflığından çok, biyoloji teorilerinin kadim Yunanlılarda ulaşmış olduğu şaşkınlık verici bir gelişmişlik düzeyinin bir göstergesidir.⁸

Thomas Junker'in biyoloji tarihine getirdiği bu yorumu gayet isabetli bulmakla birlikte, açıklama kapasitesi yüksek antik teorilerin altının günümüz bilimsel bilgileriyle dolduğunu gözlemlediğimizi belirtmek isteriz. Uzun çağlar boyunca, üretilen bilginin nazarî yorumu Aristotelesçi gelenek tarafından diri tutulan bir süreçken, biyoloji tarihinin son yüzyılı gerek bilimsel çalışma düzeyinde gerek pedagojik düzeylerde çok daha fazla alanı kapsamaktadır. Biyolojinin tarihi, genel bilim tarihi anlatılarından biraz farklı akmıştır. Söz gelimi, bazı bilimlerde görülen 'büyük' değişimler, dönüşümler ya da paradigma kaymaları biyolojide ciddi değişikliklere yol açmamış, bu sayılanların biyolojide gerçekleşmesi ancak teknolojik imkanların artmasıyla yani yeni icatlarla mümkün olmuştur. Esasında canlıları konu alan pek çok alanda bunun böyle olduğu düşünülebilir. Modern tarıma, modern tıbbı, modern eczacılığa ve nihayet modern biyolojiye bakıldığında, modern öncesi dönemden belirgin ve hızlı bir kopuş görülmekle birlikte, burada kastedilen modernleşmenin de kabaca son iki yüzyılda gerçekleştiği söylenebilir. Yukarıda bahsedilen *biyolojinin nevi şahsına münhasır bir bilim olması* hususu, kronolojik açıdan da doğrulanmaktadır.

Antik ve klasik çağlara hızlı bir bakışla biyoloji alanına giren çalışmaların genellikle iki alt dalda toplandığı görülür. Bunlardan *zooloji*, hayvanları; *botanik* ise bitkileri konu edinen bilimlerdir. Uzunca bir süre insan kendisi haricinde canlı olarak yalnızca bitki ve hayvan kategorileriyle meşgul olmuştur. Biyolojinin bu iki alt dalı yanında bir üçüncüsünün, mesela *mikrobiyolojinin* ortaya çıkabilmesi için mikroskopun –icadı değil– yaygınlaşması gerekmiştir. Zira ancak mikroskop sayesinde canlıların mikro âlemde de var olageldikleri keşfedilmiştir. İnsanın, verili duyu organlarının sınırlı kapasitesini artıracak, yani göremediğini gösterecek, işitemediğini işittirecek, dokunamadığını tutturacak alet ve aygıtların icadı, özellikle canlı varolanlarla zihnimizin kurduğu ilişkilerin nicelik ve nitelik açısından gelişmesi sonucunu vermiştir. Kısaca dendiğinde, *tekhne epistemenin* sürücüsü ve payandası olmuştur.

Bilindiği üzere Auguste Comte'a mâl edilen bilimler tasnifi içinde biyoloji; matematik, astronomi, fizik ve kimyadan sonra ve sosyolojiden hemen önce gelen bir bilimdir.⁹ Bunun sebebi biyolojinin giderek artan dozlarda bu disiplinlerden besleniyor olmasıdır. Söz gelimi biyoloji; fizik, kimya ve coğrafya gibi bilimlerden ve disiplinlerden farklı bilgi paketlerini bünyesinde barındırmaktadır. Şu hâlde biyolojinin ortaöğretim müfredatındaki sıralamada da fizik ve kimyadan sonra yer alıyor olması konularının karmaşık –karışık değil– olmasından dolayıdır diye düşünmek mümkündür.

⁸ Thomas Junker, *Biyoloji Tarihi*, çev. Nesip Cihan Aktün, İstanbul: Runik Kitap, 2021, s. 109.

⁹ George Albert Cogswell, "The Classification of the Sciences", *The Philosophical Review*, Vol. 8, No. 5, (1899): 494-512.

Biyoloji terimine gelince, bu terimi oluşturan iki farklı Antik Yunanca kelimenin *bios* (hayat, canlı anlamında) ve *logos* (bilim anlamında) olduğu görülür. Dolayısıyla *biyoloji* terimi yerine, bu bilimin nesnesi canlılar olduğu için, Türkçe *canlıbilimi* veya *canlı bilimi* kelimelerini kullanmak makuldür. Türkçede tekil yazılan kelime ile bir grubun, bir kümenin ve özellikle de kavramın kastedildiği malumdur. Bu yüzden *canlılarbilimi* şeklinde kullanmaktansa *canlıbilimi* şeklinde bir kullanım tercih sebebidir. TDK kurallarına göre iki kelimenin birbirinden ayrı yazımı gerekiyor ise de *gökbilim* ve *dilbilim* kelimelerinde olduğu gibi bir istisna gözetilmeli, doğrudan doğruya *canlıbilim* terimi biyoloji terimi yerine kullanılmalıdır. Bir diğer yol ise terimin ikinci kelimesinin çoğul kullanımıdır. Buna göre de *yer bilimleri* örneğindeki gibi *canlı bilimleri* şeklinde bir yazım ve kullanım daha şamil görünmektedir. Teoman Duralı'nın *Canlılar Bilimi* şeklinde kullanmayı tercih ettiği terimin bir de bu cihetten tahlili elzemdir.

Jay Odenbaugh ve Paul Griffiths, Stanford Felsefe Ansiklopedisi'ndeki “biyoloji felsefesi” (İng. *philosophy of biology*) maddesinde biyoloji alanıyla ilgili olarak üç farklı şekilde felsefî soruşturma imkânından bahsederler.¹⁰ Bunlardan *ilkine* göre bilim felsefesindeki genel tez ve görüşler biyoloji bağlamında ele alınır. *İkincisine* göre biyoloji biliminin kendi içindeki kavramlar ve sorun(sal)lar felsefî irdelemeye tabi tutulur. *Üçüncüsüne* göre ise geleneksel felsefî soruların tartışılmasında biyoloji bilimine başvurulur.

Modern dünyada biyoloji felsefesi alanında ilk eser, bir biyolog tarafından 1952 yılında yazılmıştır. Joseph Henry Woodger, toplam yedi farklı konuyu üç ana bölümde işlemiş ve bu bölümleri sırasıyla “Genel Metodoloji”, “Genetikteki Metodolojik Sorunlar” ve “Nöroloji ve İlgili Bilimlerdeki Nörolojik Sorunlar” olarak adlandırmıştır.¹¹ “Önsöz”üne, “oldukça çok sayıda kitabın basılıp bunları okuyacak pek az zaman bulunduğu bu günlerde bir yazarın görevi okuyucuya kitabın tamamen ya da kısmen okunması hususunda rehberlik etmektir” şeklinde ilginç ve günümüzde etkisini daha belirgin hissettiğimiz bir zamansızlık vurgusuyla başlar.¹² Biyoloji felsefesi alanındaki bu ilk kitapta özellikle genetik vurgusu, biyoloji tarihi bakımından da önemlidir.

Biyoloji felsefesi müstakil bir alan mıdır? Müstakil ise eğer, biyoloji felsefesi Woodger yayını ile mi başlatılmalıdır? Diğer bir deyişle, biyoloji felsefesi bilim felsefesinden ya da bir başka felsefî alandan istiklâlini hangi şartlarda ilan etmiştir? Bu ayrılış, kopuş hangi rasyonel zeminde gerekçelendirilmiştir? Aristoteles –ya da bir başka antik düşünür– biyoloji tarihinin bir konusu olduğu gibi biyoloji felsefesinin de konusu olabilir mi? Söz gelimi, Aristoteles'in eserleri irdelendiğinde ortaya çıkacak sonuç günümüze de bakabilen bir felsefe mi olacaktır? Yoksa felsefe tarihinin yahut

¹⁰ Jay Odenbaugh, Paul Griffiths, “Philosophy of Biology”, *Stanford Felsefe Ansiklopedisi* 2008, <https://plato.stanford.edu/archives/sum2022/entries/biology-philosophy/> (erişim 9 Eylül, 2022).

¹¹ Joseph Henry Woodger, *Biology and Language: An Introduction to the Methodology of the Biological Sciences including Medicine*, Cambridge: Cambridge University Press, 1952, s. vii, viii.

¹² Woodger, *Biology and Language*, s. ix.

bilim tarihinin tozlu raflarında yerini alacak çoktan miadı dolmuş bir virane düşünce mi? Bu sorulara verilen ya da verilecek cevaplar, bugün ya da yarın üretilecek eserlerle biyoloji felsefesinin –en azından ülkemizdeki– kaderini belirleyecektir. Buna benzer sorularla örülmüş bir tartışma, 90’lı yıllarda tıp felsefesinin biyoloji felsefesinden ayrı, müstakil bir felsefe olmaklığı konusunda da yürütülmüştür. Arthur Caplan “(Bir) Tıp Felsefesi Var Mıdır?” başlıklı makalesinde tıp felsefesi terimini eleştirir. Bunu yaparken, entelektüel bir adacığa benzettiği bazı gayretlerin *çekirdek okuma listesinden yoksun olmasından* yani makaleler, kitaplar ve örnek çalışmalar gibi alanı merak eden ya da alana girmeye niyet ve teşebbüs edenlerin okuyabilecekleri bir kanonik metin topluluğunun eksikliğinden dem vurur.¹³ Ancak bundan kısa bir süre sonra, 2000’li yılların başında ABD’de bazı tıp eğitim kurumlarında *tıp felsefesi* adlı dersler açılarak müfredat oluşturulmuş, farklı yazarlarca kitaplar kaleme alınmış, bir o kadar da makaleler, tebliğler üretilmiştir. Bugün, tıp felsefesi çoğunlukla İngilizce üzerinden yürümektedir. Biyoloji felsefesi açısından durum nedir? Ülkemizde münhasıran biyoloji felsefesi alanında akademik üretimin gerçekleştiği hakemli bir dergi bulunmamaktadır. Üniversitelerde lisansüstü eğitim aşamasında bazı seçmeli dersler (felsefe öğrencilerine) verilmektedir. Bu bakımdan İstanbul Medeniyet Üniversitesi Felsefe Bölümü’nün, lisans programının ikinci yılında zorunlu ders olarak biyoloji felsefesine yer verdiğini özellikle belirtmek gerekmektedir. Alanda yazan akademisyen sayısı bir elin parmaklarını geçmemekteyken, yurt dışındaki muteber dergilerde birden fazla yayın yapmış akademisyen sayısı ise –ne yazık ki– henüz birdir. Türkçe literatüre göz atıldığında, isminde *biyoloji felsefesi* geçen kitap sayısı üç olup, bunlardan ikisi Elliot Sober ve Brian Garvey’in eserlerinin tercümesiyken yalnızca bir tanesi Teoman Duralı tarafından telif edilmiş eserdir.¹⁴ Elbette ki Türkçede konu olarak biyoloji felsefesini işleyen eser sayısı –özellikle tercüme bakımından– daha fazladır. Burada dikkat çekilen husus, genel bilim felsefesinden ayrı, müstakil kullanıma matuf, biyoloji felsefesi terimini görünür kılmaya dönük gayretlerdir. Yalnızca bu bakımdan bile Teoman Duralı’nın Türkçe literatüre katkısı, 90’lı yılların başında biyoloji felsefesine ilgi çekişi esastan önemlidir. İlaveten bilinmelidir ki Duralı’nın 1977 yılında yazdığı tez, Türkiye Cumhuriyeti tarihinde bir ilk olma hüviyetini haizdir. Ülkemizde, 1977 yılından 2022 yılına kadar –Duralı’nınki de dâhil olmak üzere– biyoloji felsefesi alanında yazılmış toplam altı doktora tezi bulunmaktadır.¹⁵ Bilimlerin, tekniklerin ve

¹³ Arthur Caplan, “Does the philosophy of medicine exist?” *Theoretical Medicine*, no. 13 (1992): 67-77.

¹⁴ Elliot Sober, *Biyoloji Felsefesi*, çev. Gökhan Akbay vd., İstanbul: İmge Kitabevi, 2009. Brian Garvey, *Biyoloji Felsefesi*, çev. Murat Can Mutlu, İstanbul: Ginko Kitap, 2020. Şaban Teoman Duralı, *Biyoloji Felsefesi*, Ankara: Akçağ Basım Yayım, 1992.

¹⁵ İlki Teoman Duralı’ya ait olacak şekilde bu tezlerden ikincisi Dr. Esra Kartal Soysal tarafından İstanbul Medeniyet Üniversitesi bünyesinde Prof. Dr. İhsan Fazlıoğlu danışmanlığında hazırlanan ve 25 Ekim 2017’de savunulan “Genetikten Epigenetiğe: ‘İnsan Doğası’ Kavramının Biyolojik İçerimleri” adlı tezdır. Üçüncü tez Ege Üniversitesi bünyesinde, Dr. Öğr. Üyesi Aydın Müftüoğlu danışmanlığında Dr. Özlem Yılmaz tarafından hazırlanan ve 2020 yılında savunulan “Fenom-Genom-Çevre Etkileşimi:

sanatların çeşitlendiği ve dolayısıyla felsefenin de dallara ayrıldığı yirminci yüzyılda ve yirmi birinci yüzyılın ilk çeyreğinde biyoloji felsefesinin ülkemizdeki durumu nicelik bakımından son derece yetersizdir. Türkiye Cumhuriyeti sınırları içinde ve Türkçede durum böyleyken küresel ölçekte nasıldır? Günümüzde elbette, müstakillen ve münhasıran biyoloji felsefesi alanında makaleler yayımlayan yüksek endeks değerlerine sahip pek çok dergi, belirli yıllarda alanda çalışanları kaynaştırmaya ve tanıştırmaya dönük konferanslar ve kongreler, farklı düzey okuyuculara hitap eden kitaplar bulunmaktadır. Temennimiz, bir an evvel ülkemiz akademisinin bu bakir alana hak ettiği değeri ve emeği vermesidir.

1. Felsefe ve Bilim ya da Felsefe-bilim

Bu bölümde Teoman Duralı'nın ilk baskısı 1996 yılında Peter Lang Yayınevi'nden, ikinci baskısı da 2019 yılında İbn Haldun Üniversitesi Yayınları'ndan çıkan *Biyolojik Bakış Açısından Yeni Bir Felsefe-Bilim Sistemi* adlı eseri ele alınacaktır.¹⁶ Eserin ülkemizdeki (2019) baskısı büyük bir ihtimalle önceki (1996) baskı üzerinde OCR¹⁷ teknolojisi kullanılarak üretilmiştir. Zira kitabın pek çok sayfasında muhtelif kelimelerde ancak OCR yöntemiyle ortaya çıkması mümkün yazım hataları bulunmaktadır. Kitaptaki bu hataların yeni bir baskı öncesinde titizlikle giderilmesi gerekmektedir.

Eser, her biri dört bölümden müteşekkil dört kısımdan ve bir “Ek Makaleler” kısmından oluşur. İlk kısımda, “Aristoteles’in Canlılar Sorunu ve Evrim Konusundaki Düşünceleri” ele alınmaktadır. İkinci kısım “Biyoloji Felsefesi”, üçüncü kısım “Önsel Bilişsel Yetilerin Biyolojik Kökeni” ve nihayet dördüncü kısım ise “Biyotik Bakış Açısından Felsefe-Bilim” başlığını taşır. Kitabın ek bölümleri yaklaşık yetmiş sayfa tutar. Bu sayfalar arasında İngilizce tebliğlerin İspanyolca özetleri de yer alır. Ne yazık ki ana metin içine yedirilmeden olduğu gibi bırakılan bu eklerdeki bazı pasajlar, ana

Felsefi Bir Analiz” başlıklı çalışmadır. Dr. Yılmaz hem biyolojide hem de felsefede olmak üzere çift doktora derecesine sahiptir. Dördüncüsü Dr. Ahmet Göksu tarafından İstanbul Medeniyet Üniversitesi bünyesinde Prof. Dr. İhsan Fazlıoğlu danışmanlığında hazırlanan ve 25 Ekim 2021’de savunulan “Aristoteles ve İbn Sînâ’da Canlıların Oluşumu Üzerine” adlı tezdır. Beşincisi ise Dr. Ahmet Gündüz Akıncı tarafından Bursa Uludağ Üniversitesi bünyesinde Prof. Dr. Aytekin Özel danışmanlığında hazırlanan ve 1 Şubat 2022’de savunulan “Aristoteles’in Mantığının Biyoloji Çalışmalarındaki Rolü” adlı tezdır. Bu tezlerden altıncısı ve sonuncusu Doç.Dr. Mustafa Yavuz tarafından İstanbul Medeniyet Üniversitesi bünyesinde Prof. Dr. İhsan Fazlıoğlu danışmanlığında hazırlanan ve 1 Aralık 2022’de savunulan “İslam Felsefe-Bilim Tarihinde Kitâb el-Nebât Geleneği Bakımından Bitkiler” başlıklı tezdır. Doç. Dr. Yavuz da hem biyolojide hem felsefede olmak üzere çifte doktora derecesine sahiptir.

¹⁶ Şaban Teoman Duralı, *A New System of Philosophy-Science from the Biological Standpoint*, 1. Baskı, Berlin: Peter Lang GmbH, Internationaler Verlag der Wissenschaften, 1996. Şaban Teoman Duralı, *A New System of Philosophy-Science from the Biological Standpoint*, 2. Baskı, İstanbul: İbn Haldun University Press, 2019.

¹⁷ İngilizce *Optical Character Recognition*, Optik Karakter Tanıma.

metinde olması gereken içerikte zengindir. Bu durum, eserin 1996 baskısında editöryal müdahalelerle giderilmiş olsaydı, eserin okunması ve anlaşılması şimdikinden daha verimli olabilirdi şeklinde düşünmeye sebep olmaktadır. Kitabın ilk cümlesinde, “canlı bilimleri temelli yeni bir felsefe-bilim için şema” ifadesi kullanılır.¹⁸ Aslında böylelikle Duralı niyetini en baştan belirtmiş olmaktadır: *Felsefe-bilim, biyoloji üzerinde yükselmiştir*, O’na göre bu apaçıktır. Buna benzer ifadeler kitap boyunca farklı bölümlerde tekraren karşımıza çıkar. Duralı’ya göre insanın içine düştüğü anlam(landırma) sorunlarını çözmesi ancak ve ancak felsefe-bilimle mümkündür ve buradaki bilimden kastı biyolojidir.

Duralı’nın bu eserinin Türkçedeki eserlerinden daha kâmil bir seviye ve tarzda yazıldığı görülmektedir. Yazar bazı eserlerinin önsözünde bahsettiği bir yöntem olan “çok uzun alıntılar yoluyla bilgi aktarımı sorunu”na, alıntıların bir kısmını dipnot şeklinde vererek bu kitapta kısmî bir çözüm bulmuş gibidir.¹⁹ Duralı’nın yazım tarzında eleştirilebilecek en önemli husus, konuya giriş için çok daha öteden başlaması, birincil ya da ikincil kaynaklardan alıntılara sayfalarca yer vermesi, dolayısıyla asıl anlatılmak istenen konudan kolaylıkla sapabilmesidir. Öyle ki bu bazen –Türkçe eserlerinde geçerli olmak üzere– atılan başlıkla başlık altındaki metnin uyumsuz görünmesine yol açmaktadır. Tüm bu sayılanlar Duralı’nın kaleme aldığı eserlerin kendi dönemindeki başka eserlerle mukayese edildiğinde daha aşikârdır. Bu noktada zikredilmesi gereken bir husus da yazarın Türkçeyi kullanım tarzının İngilizceye yansımamış oluşudur. Özellikle günümüz felsefe lisans öğrencilerinin en çok dile getirdiği *Teoman Duralı’nın dilinin* –eski değil anlaşılmaz olduğu için– *okumayı ve takip etmeyi zorlaştıracı olduğu* eleştirisidir. Terimler hariç olmak üzere biyoloji felsefesi alanındaki eserlerinde Türkçeleştirdiği ya da türettiği kelimelerin anlamlarını ilk geçtikleri yerde dipnotlarda vermiş olsaydı bu sorun kısmen çözülebilirdi. Terimlerin kullanımına gelince, Teoman Duralı bunları parantez içlerinde asıllarını vererek kullanmasına rağmen sıklıkla kendine özel, farklı bir yazım tarzı edinmiş görünür: *Spekülatif* yerine *spekülativ*, *mekanizm* yerine *mekanism* örneğindeki gibi. Zaman içinde bu terimlerin yazımı bakımından kendini geliştirmiştir. Mesela, *Biyoloji Felsefesi* ile magnum opus eseri *Hayatın Anatomisi* mukayese edildiğinde *animizm* yerine *cancılık*, *vitalizm* yerine *canlılıkçılık* kelimelerini tercih ettiği görülür.²⁰ Duralı’nın bu Türkçeleştirme gayretinin ve emeğinin vurgulanması ve takdir edilmesi gerekir.

Önemli bir örnekte, Duralı günümüz İngiliz-Yahudi medeniyeti olarak tanımladığı gücün sosyokültürel insanı (Lt. *human*), biyotik insan (Lt. *homo*) derecesine indirdiğini iddia eder. Ona göre *human* daha dini karakter taşıyan bir terimken *homo*

¹⁸ Duralı, *A New System of Philosophy-Science*, 2019, s. 7.

¹⁹ Şaban Teoman Duralı, *Canlılar Sorununa Giriş*, 2. Baskı, İstanbul: Remzi Kitabevi, 1987, s.12. Şaban Teoman Duralı, *Hayatın Anatomisi Canlılar Bilimi Felsefesi Evrim ve Ötesi*, İstanbul: Dergâh Yayınları, 2018, s. 18.

²⁰ Duralı, *Biyoloji Felsefesi*, ve Duralı, *Hayatın Anatomisi*.

daha biyotik ve evrimsel bir terimdir. Bu ilginç ve önemli ayrım günümüz biyoloji felsefesi metinlerinde *insankişi* (İng. *human as person*) ve *insancanlı* (İng. *human as animal*) dikotomisi de dikkate alınarak yeniden yorumlanabilir.²¹

“Söz başı”nda (İng. *proem*) maksadını “biyoloji ve onun felsefesi üzerine ayağa kalkmış potansiyel felsefe-bilim sistemini tanımlama girişimi” olarak dile getirir.²² Felsefe-bilimi iki ana bölüme ayırır: Metafizik ve Bilim. İkincisinin susturulması gerçeklikle bağlantısı kopmuş kurgusallığa, ilkinin göz ardı edilmesi ise bir sistemi oluşturan mantıksal örgünün kaybına yol açmaktadır. İyi inşa edilmiş ve dengelenmiş bir felsefe-bilim sisteminde, fizik (temel ve somut olguların çalışılması) ile metafizik (zihinde üretilmiş değerlerin ve özelliklerin çalışılması) hak ettikleri paya sahiptirler.²³ Bu sözlerin ancak bir benzerine Türkçe eserlerinin birinde²⁴ rastlamamız mümkünken İngilizce eserinde Duralı’nın bu konuyu daha açık seçik anlattığını görürüz.

Birinci kısımda, “Canlılar Sorunu ve Evrim Konusunda Aristoteles’in Düşünceleri” başlığıyla *maddî ve zihnî varolanların* daimî bir değişim sürecine konu olduğu, nitekim uzun vadede bunun evrim olarak adlandırıldığı iddia edilir.²⁵ Ancak ne yazık ki tam da yeri gelmişken süreç ontolojisine atıf yapmaktan kaçınılır. En azından kitabın yazıldığı yıl dikkate alınarak denebilir ki Duralı, Whiteheadçi süreç felsefesine değinip, canlıların süreçler olup olmadıkları ya da canlılardaki türlü süreçler yönünde bir görüş beyan edebilirdi. Bu durum belki “yazının çerçevesinin Antik Çağ ile sınırlandırılması” gibi bir gaye ile açıklanabilirdi. Ancak kitapta Kant’a dair atıflar ciddi bir yekûn tuttuğundan, Duralı’nın böyle bir çerçeve çizdiğini iddia etmek de güçtür. Bununla birlikte aynı metinde Herakleitos’un süreç felsefesine derin ve uzun atıflar görürüz.²⁶ Ksenofanes ve Herakleitos’tan Sofistlere ve Sokrates’e uzanan çizginin devamında Aristoteles, Theophrastos ve Galenos’un *Oksidental Medeniyet*’teki felsefe-bilim geleneğini oluşturduklarını iddia eder. Bu medeniyet(ler) zannettiğimiz gibi salt Batı Medeniyeti olmayıp, Duralı’ya göre *Antik Ege, Orta Çağ Yahudi-Hristiyan, Orta Çağ İslam* ve nihayet *Modern Seküler Avrupa Medeniyetleri*’nin oluşturduğu bir kümedir.²⁷ Felsefe tarihi ve bilim tarihi alanlarıyla meşgul olanlar bilirler ki Duralı, burada böyle bir kümelenendirme yapmakta haklı ve isabetlidir. Günümüz medeniyetine ulaşan yolun Yunanca, Arapça, Latince eserlerden geçmediğini kim, nasıl iddia edebilir?

²¹ Eric T. Olson, “Human People or Human Animals?” *Philosophical Studies: An International Journal for Philosophy in the Analytic Tradition* 80, no. 2 (1995): 159-181. Sarah Chan, ve John Harris. “Human Animals and Nonhuman Persons” *The Oxford Handbook of Animal Ethics* içinde, Ed.: Tom Beauchamp ve Raymond G. Frey, 304-331. Oxford: Oxford University Press, 2012.

²² Duralı, *A New System of Philosophy-Science*, 2019, s. 23.

²³ Duralı, *A New System of Philosophy-Science*, 2019, s. 24

²⁴ Duralı, *Canlılar Sorununa Giriş*, s. 15, 16.

²⁵ Duralı, *A New System of Philosophy-Science*, 2019, s. 29

²⁶ Duralı, *A New System of Philosophy-Science*, 2019, s. 37-40

²⁷ Duralı, *A New System of Philosophy-Science*, 2019, s. 41

Felsefe-bilimin babası olarak nitelendirdiği Aristoteles'in felsefî-bilimsel çabanın kavramını, maksadını ve metodolojisini kurduğunu belirtir. Aristoteles'in *Metafizik*, *Fizik*, *Oluş ve Bozuluş*, *Ruh Üzerine*, *Hayvanların Araştırılması Üzerine* ve *Hayvanların Kısımları Üzerine* adlı eserlerine atıflar yaparak, hatta son ikisinden sayfa uzunluğunda alıntılarla *değişmeyi*²⁸ ve *olageliştten evrime giden yolu*²⁹ irdeler.

Duralı'nın ikinci kısımda belirttiğine göre biyoloji felsefesi, biyobilimlerden gelen birincil ve ikincil sonuçların felsefî yöntemlerle değerlendirildiği bir eritme potasıdır.³⁰ Bu tanım aşağıda "Sonuç" bölümünde verilecek tanımla büyük oranda uyumaktadır. Felsefe dünyasında olup da canlılar üzerinde yazan çizen herkesin dikkat etmesi gereken asıl nokta budur. Buna göre biyoloji felsefesi, biyolojinin felsefesidir.

Duralı, biyoloji felsefesini *teorik biyoloji*, *biyolojinin genel tarihi* ve *biyoetik* olmak üzere üç farklı dala ayırır ve biyoloji felsefesinin acil ihtiyaçlarını şu şekilde beş madde halinde sıralar:

1. Deneysel verilerin harmonize edileceği uygun bir aksiyomatik sistem inşa edilmesinin gerekli olduğunu söyler.
2. Biyolojik bilimlerde ve disiplinlerde farklı tanımlarda ya da açıklamalarda geçen terimlerin anlamlarının açılması gerektiğini vurgular.
3. Doğa felsefelerinde cârî olan ve canlılarla ilgili doktrinlerin yeniden değerlendirilmesini tavsiye eder.
4. Fenomenal dünyayı aşan, bazen ideolojiler olarak görülen doğa felsefelerine de *parabiyoloji* başlığıyla göz atmak gerektiğini belirtir. Aslında bu konu doğrudan *biyopolitika* ile ilgilidir. Teoman Duralı'nın eserlerinde biyopolitika ne kavram içeriği, ne terim, ne de kelime olarak maalesef yer almamaktadır. O yıllarda bir nüve halinde görülen biyopolitika alanının günümüzde belirli düzeyde bir Türkçe literatür birikimine sahip olduğu rahatlıkla söylenebilir.
5. Ahlakî amaçlarla (İng. *moral purposes*) deneysel veriler ve teorik sonuçlarla çalışmak gerektiğini belirtir. Güncel bir bioetik çerçevesi için bu elbette elzemdir.

"Hayat (canlılık) nedir?" diye sorar Teoman Duralı ve bu sorunun Aristoteles'ten Erwin Schrödinger'e dek pek çok zihni meşgul eden bir bilmece olduğundan hareketle sorunun teorik biyolojiden *metabiyolojiye* geçişi gerektirdiğini söyler.³¹ Hayatın (canlılığın) ve canlının tanımlanmasının genel biyolojinin, özellikle de biyoloji felsefesinin ana sorunlarından biri olduğunu iddia eder; bu iddiası doğrudur da. Hayatın (canlılığın) açıkça tanımlanmasının biyolojik açıklamalarla doğrudan ya da dolaylı ilgisinin oldu-

²⁸ Duralı, *A New System of Philosophy-Science*, 2019, s. 44-46

²⁹ Duralı, *A New System of Philosophy-Science*, 2019, s. 46-57

³⁰ Duralı, *A New System of Philosophy-Science*, 2019, s. 61

³¹ Duralı, *A New System of Philosophy-Science*, 2019, s. 70

ğunu söyler. Biyolojinin, bu en temel kavramının tanımlanmasında *beceriksiz* ya da *yeteneksiz* kalışı sürdükçe mekanikçi açıklamaların inandırıcı görüneceğini bilvesile *mekanikçiler* ve *cancılar* arasındaki tartışmanın süregideceğini iddia ederse de,³² maa- leşef Duralı eserlerinde ne canlılık tanımı verir ne de canlı. Bu konuda Türkçedeki ilk ve tek canlılık tanımı 2019 yılında kaleme alındığından, artık bir canlılık tanımına sahip olduğumuz, biyoloji felsefesi meraklıların dikkatine sunulabilir.³³ Burada önemli olan “fiziksel kimyasal dilin biyolojik olgu ve olayları anlamaya yardımcı olabilecekleri, ancak biyolojik olgu ve olayların fiziksel kimyasal (ya da başka bir) düzeye indirge- nemez oldukları” hususudur. Bu bakımdan organizmalardan bahsedilirken *mekanizma* kelimesinin kullanılması bile hatalıdır.

Bir bilimin tarihi alanındaki çalışmaların o bilime neler katacağı hususunda, tarihsel bir soruşturmanın bir soru(n)un şimdiki ve gelecekteki seviyelerini anlamaya katkı sunacağını söyler. Buna göre deneysel veya teknik çalışmalar yapan bir uzman kendi çalıştığı disiplinde ve nesnede daha iyi bir içgörü için tarihi arka plan bilgisine ihtiyaç duyacaktır.³⁴ Bilimin ve özellikle düşüncenin tarihi ile ilgili çalışmalarda birbiri içinde farklı maksatlar bulunması doğaldır. Bu maksatlardan biri de “kadîm olanın aktarımı, incelenmesi ve yorumunda modern sorunların içeriklerinin dikkate alınması” şeklinde özetlenebilir.³⁵

Üçüncü kısım boyunca Duralı, Immanuel Kant odaklı bir bakışla “Önsel Bilişsel Yetilerin Kökeni” konusunu biyoloji felsefesi kapsamında ele alır.³⁶

Duralı dördüncü kısımda, yukarıda çok kısa değinilen, “biyokimyasal etkileşimleri fiziksel kimyasal ilkeler ve kanunlar çerçevesinde açıklayabiliyor oluşumuz”un biyotik tüm fenomenlerin mekanistik tanımlama ve açıklama şablonlarına indirgenemeyece- ğini söyleyerek, indirgemecilik karşıtı bir tavır takınır. Burada önemle dikkat edilmesi gereken husus, Duralı’daki indirgemecilik karşıtlığının (İng. *antireductionism*) henüz *holizm* seviyesine çıkmadığıdır.³⁷

Sonuç

İnsan oluş(umuz) (İng. *human beingness*) Teoman Duralı’ya göre üç farklı ontik katmanda mümkündür. Bunlardan ilki maddî varlığımızın kökeni olan fiziksel ve kimyasal katmandır. İkincisi canlı bir organizma oluşumuzu borçlu bulunduğumuz

³² Duralı, *A New System of Philosophy-Science*, 2019, s. 70-71

³³ Mustafa Yavuz, “Canlılık ve Canlılıkbilimi Üzerine Yeni Bir Değerlendirme”, *Kutadgubilig: Felsefe- Bilim Araştırmaları*, no. 40 (2019): 183-197.

³⁴ Duralı, *A New System of Philosophy-Science*, 2019, s. 87

³⁵ İhsan Fazlıoğlu, “İki Ucu Müphem Bir Köprü: ‘Bilim’ ile ‘Tarih’ ya da ‘Bilim Tarihi’” *Türkiye Araştırmaları Literatür Dergisi* 2, no. 4 (2004): 9-27.

³⁶ Duralı, *A New System of Philosophy-Science*, 2019, s. 105-122

³⁷ Duralı, *A New System of Philosophy-Science*, 2019, s. 126

biyotik ve biyolojik katmandır. Üçüncüsü ise kendiliğimizi ve zihnî melekelerimizi türeten psikolojik ve bilişsel katmandır.³⁸ Duralı'dan anlaşılan bu üç katmanın birbiri ile etkileşim hâlinde olduğudur. Kendisi söylemese de satır aralarından okunabileceği gibi, bu katmanlar hiyerarşik olup tıpkı matruşkalar gibi biri diğerini mündemiçtir. Bu görüşler günümüzde üç farklı yakın disiplinin bir arada çalışması ile yeniden değerlendirilebilir. Bunlar sırasıyla biyoloji felsefesi, evrimsel ve bilişsel psikoloji ve zihin felsefesi olabilir. Günümüz biyolojik verilerine göre, insan ve diğer canlılar ortak bir atadan (LUCA) gelirler.³⁹ Bu yüzden fizyolojik olarak insanla bazı canlılar arasında ciddi benzerlikler görülür. Buraya kadar biyolojinin konusu olan insan bedeni, bundan sonraki cümleyle biyoloji felsefesine de konu olacaktır, çünkü büyük bir ihtimalle insanı insan kılan, soyut düşünebilmesi ve kendi düşüncesiyle kendi eylemlerine bir hudut, sınır çizebilmesidir. Peki, nasıl oluyor da bunları yalnızca insan başarabiliyor? Hakkında onca kitap yazılmış, o kadar farklı bilimler ve disiplinlerce araştırmalar yürütülmüş olmasına rağmen, –kimilerine göre alelade, sıradan, evrenin ve evrimin şımarık çocuğu; kimilerine göreyse âlemin incisi, kâinatın göz bebeği sayılan– insanın sırlarına yüzyılımızda kesin olarak vakıf olabildik mi? Diyelim ki bunu başardık, insanın bedensel özelliklerini bilmeden zihinsel yetilerini bilip tanıdığımızı iddia edebilir miyiz? Peki özellikle ve sadece insana hasrettiğimiz pek çok hususiyetin insan haricindeki diğer canlılarda bulunup bulunmadığından emin miyiz? Biz acaba gerçekten biyosferde ne var ne yok biliyor, düzenin nasıl yürüdüğünü anlıyor muyuz? Yoksa yapıp etiklerimiz yeryüzünde neşv ü nema bulmuş canlılığın somut birer numunesi olan canlıları –isterse insan olsunlar– sorumsuzca harcamak mıdır? Ey insan, acaba γνῶθι σεαυτόν çağrısına bitkiler ya da hayvanlar mı muhatap olmuştur?

Tüm bu saydıklarımızın neticesinde sorulacak son bir soru da şudur: Biyoloji felsefesine ihtiyaç var mıdır? Cevabımız ‘Evet!’ olacaktır. Ancak henüz biyoloji okuryazarlığı ya da genel biyoloji bilgisi ülkemizde diğer branşlara göre daha düşük seviyedeysen, ülkemiz akademisinden kendi sınırlarımız dışına taşacak bir felsefî etkinlik beklemek de muhaldir. Öyle ise yani bu isteniyor ve bekleniyorsa, şu saydıklarımız ivedi olarak uygulanmalıdır.

1. Evvelemirde, biyoloji felsefesinin ne olduğu, olacağı tanımlanmalıdır. Biz şu şekilde bir tanımlı öneriyoruz: “Biyoloji felsefesi, biyoloji bilimince üretilmiş teorik, pratik ya da poetik bilgiye dönük farklı modellerin –sadece değil ancak çoğunlukla– etik, aksiyolojik, ontolojik, epistemolojik ve metafiziksel irdelenmesidir”.
2. Yukarıdaki cümlede geçen *metafizik* terimi yerine aynı maksatla özellikle ve acilen *metabiyoloji* teriminin kullanılmasını da teklif ediyoruz. Fizik için

³⁸ Duralı, *A New System of Philosophy-Science*, 2019, s. 135

³⁹ İngilizce *last universal common ancestor* kelimelerinden türetilen bir kısaltma, *tüm organizmaların en son ortak atası* anlamına gelir.

metafizik ne ise biyoloji için en azından o olacak bir *metabiyoloji* teriminin yaygınlaşmasının teşvik edilmesi gerektiğini düşünüyoruz.

3. Biyoloji felsefesi için iki ayrı terim öneriyoruz:
 - a. Biyo- ön eki ile biyokimya, biyofizik, biyopolitika terimlerine benzer surette birbirine denk iki alan isminden türetilmiş: *Biyofelsefe*.
 - b. Biyoloji yerine *Canlıbilim* yahut *Canlı Bilimleri* terimlerinden biri kullanıldığı zaman da *Canlıbilim Felsefesi* veya *Canlı Bilimleri Felsefesi*.
4. Biyoloji felsefesi alanında alınacak –söz gelimi doktora gibi– dereceden sonra bireye *biyofilozor* (*biyofelsefeci*) ünvanının verilmesini teklif ediyoruz. İngilizcede halihazırda *biophilosopher* terimi kullanılmaktadır.
5. Biyoloji felsefesinin biyoloji bilimiyle yakın temasının sağlanması gerektiğini düşünüyoruz. Bunun için, tıpkı tıp fakültelerinde öğrencilere tıp tarihi ve tıp felsefesi öğretimi yapılması örneğindeki gibi, biyolojik bilimler okuyan öğrencilere lisans seviyesinde bir biyoloji tarihi, bir de biyoloji felsefesi dersi verilmesini teklif ediyoruz. Nihayetinde, bir disiplinin ya da bilimin tarih ve felsefesi en çok o disiplinden ya da alandan gelenlere yararlı olacaktır. Böylelikle –anlama değil– anlamlandırma ya da mânâ sıkıntısı yaşayan ancak maddeyi oldukça iyi tanıyan zihinlere bir katkı olacağını iddia ediyoruz. Eğer *biyofilozor*larca üretilen bilginin biyologların dikkatini çekmesi yahut biyologlar tarafından muhatap alınması kastediliyorsa, bu teklifimiz hayati önem arz etmektedir.
6. Yukarıdaki gibi değil de, biyoloji felsefesi yalnızca felsefe bölümleri kapsamında bir ders (ve çalışma alanı) olarak kalacaksa, bu ders verilmeden evvel ya da bu alanda çalışmaya başlamadan önce, “genel biyoloji” dersi verilmesini/çalışılmasını teklif ediyoruz. Eğer madde olmadan mânâ olmaz iddiası doğruysa, biyoloji felsefesi yapacak bir zihnin genel biyoloji bilgisiyle donanmasını önemle tavsiye ediyoruz. Ne yazık ki, biyoloji bilimi sadece kitaplardan çalışılarak öğrenilebilecek bir bilim değildir. O yüzden genel biyoloji dersi ancak biyolojiyi tanıtmaya bir *biyokültür* oluşturmaya yarayacaktır. Böylelikle, felsefenin çeşitli yol ve yöntemlerini öğrenmiş bir zihin, asgari biyoloji bilgisiyle de donanmış olacaktır. Bunu söylemekle, *bilgelige giden yolun bilgiden geçtiğinin* altını çiziyoruz.
7. Türkiye’de ve Türkçe biyoloji felsefesi için, mümkün olan en iyi düzeyde Türkçeleştirilmiş, öğrenmesi ve öğretmesi kolay, yazması ve söylemesi yormayan terimler ve kavramlar bir sözlük yardımıyla tanıtılmalıdır. Bu teklifimiz Teoman Duralı’nın “biyolojik bilimlerde ve disiplinlerde farklı tanımlarda ya da açıklamalarda geçen terimlerin anlamlarının açılması gerektiği” iddiasıyla da örtüşmektedir.

8. Alanda çalışan birey sayısının artmasıyla birlikte teşkilatlanmaya gidilmesini, özellikle yurt dışı teşkilatların yakından takip edilmesini ve Türkçe biyofelsefenin güncel tutulmasını teklif ediyoruz. Ülkemizde felsefe alanındaki makalelerde pek şahit olmadığımız çok yazarlı –ortak– çalışmaların teşvik edilmesini gerekli görüyoruz.
9. Yukarıdaki maddenin hayata geçirilmesi için, alanda çalışanların bir araya geldiği, hem biyoloji biliminden hem felsefe disiplininin öğrencilerin birlikte öğretim görebildiği farklı ve özel hazırlanmış müfredatı olan *Canlı Bilimleri Tarihi ve Felsefesi* adlı bir lisansüstü programın hayata geçirilmesini önemle teklif ediyoruz.
10. Bir önceki teklifimizi bir adım ileriye götürerek *Teoman Duralı Canlı Bilimleri (Tarihi ve) Felsefesi Enstitüsü* şeklinde kurumsallaşmasını teklif ve ümit ediyoruz.

İyi temellendirilmiş bir biyoloji felsefesinin kaosa çözülmüş dünya resmimizi yeniden yüklememizi ve zamanımız sorunlarına yanıt bulabilmemizi sağlayacak bir iskele(t) olduğu iddiası doğru mudur? Bunu ülkemizdeki çalışmaların nicelik ve niteliğine bakarak şimdiden cevaplamak zor görünüyor. Yalnız, Türk insanının biraz da zor zamanlarda potansiyelini aktüele çıkarma gibi bir özelliği olduğunu hatırla tutmalıyız. Bizler, yani şu anda hem maddî hem manevî gelirini ve geçimini akademik dünyadan sağlayanlar, en geniş haliyle biyoloji felsefesi çalışmalarının ülkemizde örülmesi ve örgütlenmesi için en azından küresel ölçekteki manzara-i umumîye nazar edip, gördüklerimizi, yapılması gerekenleri adım adım sıralayabilir miyiz? İşte yukarıdaki on maddede bu soruya bir cevap verme gayreti bulunmaktadır. Türkiye'nin ilk biyoloji felsefesi kitabını kaleme alan Duralı, “metafizik ve biyolojinin izdivacından müteşekkil biyoloji felsefesinin bizi yeni bir evrensel sisteme ‘felsefe-bilime’ taşıyacağı”nı iddia etmiştir. Bu noktada şimdi sorup düşünmeliyiz eğer dediği çıkarsa Türkiye ve Türk Akademisi buna hazır mıdır? Yoksa insanın sistematik bir biçimde kendini ve dünyayı bilme çabası sergilemesi olarak tanımlanabilecek *felsefe-bilimden* daha doğrusu teklif ettiğimiz adıyla *biyofelsefeden* yoksun olan ve yoksun kalan toplumların akıbetinden haberdar mıyız?

Temennimiz, felsefî tartışma ve delillendirmenin yoğunlaştırıldığı Türkçe metinlerle biyoloji felsefesi alanının güçlendirilmesi, uluslararası düzeyde daha çok katkı yapabilecek bir düzene geçilmesidir.

KAYNAKLAR

- Caplan, Arthur; "Does the philosophy of medicine exist?" *Theoretical Medicine*, no. 13 (1992): 67-77.
- Chan, Sarah, ve John, Harris; "Human Animals and Nonhuman Persons." *The Oxford Handbook of Animal Ethics* içinde, düz. Tom Beauchamp ve Raymond G. Frey, 304-331. Oxford: Oxford University Press, 2012.
- Cogswell, George Albert; "The Classification of the Sciences" *The Philosophical Review*, Vol. 8, No. 5, (1899): 494-512.
- Duralı, Şaban Teoman; *A New System of Philosophy-Science from the Biological Standpoint*, 2. İstanbul: Ibn Haldun University Press, 2019.
- _____; *A New System of Philosophy-Science from the Biological Standpoint*, 1. Berlin: Peter Lang GmbH, Internationaler Verlag der Wissenschaften, 1996.
- _____; *Biyoloji Felsefesi*, Ankara: Akçağ Basım Yayım, 1992.
- _____; *Canlılar Sorununa Giriş*, 2. İstanbul: Remzi Kitabevi, 1987.
- _____; *Hayatın Anatomisi Canlılar Bilimi Felsefesi Evrim ve Ötesi*, İstanbul: Dergâh Yayınları, 2018.
- Fazlıoğlu, İhsan; "İki Ucu Müphem Bir Köprü: 'Bilim' ile 'Tarih' ya da 'Bilim Tarihi'", *Türkiye Araştırmaları Literatür Dergisi* 2, no. 4 (2004): 9-27.
- Garvey, Brian; *Biyoloji Felsefesi*, çev. Murat Can Mutlu, İstanbul: Ginko Kitap, 2020.
- Hanov, Michael Christoph; *Philosophiae naturalis sive physicae dogmaticae: tomus III, continens geologiam, biologiam, phytologiam*, Halle: Renger, 1766.
- Junker, Thomas; *Biyoloji Tarihi*, çev. Nesip Cihan Akün, İstanbul: Runik Kitap, 2021.
- Lamarck, Jean Baptiste Pierre Antoine de Monet Chevalier de; *Hydrogéologie*, Paris, 1802.
- Linnaeus, Carolus; *Bibliotheca botanica*, Munich: Fritsch, 1736.
- Mayr, Ernst; *Biyolojiyi Benzersiz Kılan Nedir?*, çev. Mustafa Yavuz, İstanbul: Küre Yayınları, 2022.
- Odenbaugh, Jay ve Paul Griffiths; "Philosophy of Biology", *Stanford Felsefe Ansiklopedisi* 2008, <https://plato.stanford.edu/archives/sum2022/entries/biology-philosophy/> (erişim 9 Eylül, 2022).
- Olson, Eric T; "Human People or Human Animals?", *Philosophical Studies: An International Journal for Philosophy in the Analytic Tradition* 80, no. 2 (1995): 159-181.
- Richards, Robert J; *The Romantic Conception of Life*, The University of Chicago Press, 2002.
- Simondon, Gilbert, *Hayvan ve İnsan Üzerine İki Ders*, çev. Emre Sünter, İstanbul: Norgunk Yayıncılık, 2019.
- Sober, Elliot; *Biyoloji Felsefesi*, çev. Gökhan Akbay, vd., İstanbul: İmge Kitabevi, 2009.
- Treviranus, Gottfried Reinhold; *Biologie, oder Philosophie der lebenden Natur*, Göttingen: Johan Friedrich Röwer, 1802.
- Woodger, Joseph Henry; *Biology and Language: An Introduction to the Methodology of the Biological Sciences including Medicine*, Cambridge: Cambridge University Press, 1952.
- Yavuz, Mustafa; "Canlılık ve Canlılıkbilimi Üzerine Yeni Bir Değerlendirme", *Kutadgubilig: Felsefe-Bilim Araştırmaları*, no. 40 (2019): 183-197.